

АНТОНИЯ ЗАМБОВА-ПЕТРОВА
(София)

**РАЗГОВОРНОСТ И РАЗГОВОРНИ КОМУНИКАТИВНИ
ПОХВАТИ В СЪВРЕМЕННИЯ ПЕЧАТ**

Разговорната реч и сродните с нея явления, както и мястото им в системата на СБКЕ, станаха обект на интензивно научно внимание у нас през последното десетилетие (Попова 1980, В. Търново, 1991 и др.). Същевременно понятието "разговорност" остава "интуитивно", "размито" и въобще едно от най-неопределените от всички, с които се служи в подобни изследвания. Уточняването на параметрите и конкретизирането му се налага не само поради сложността на проблема сам по себе си, но и поради разширяването на обхвата на разговорните явления в различните комуникативни сфери на езика, свързано с цялостната демократизация на общественно-политическия живот. Особено интензивни процеси на взаимен обмен на ресурси протичат между разговорната сфера и публицистиката. За опора на процеса несъмнено служат такива съществени общи стилистични черти на двете комуникативни системи, каквито са едновременното присъствие в тях на експресивност и стандарт. Но той е обусловен и от новите

задачи, които си поставят средствата за масова информация в едно демократично общество. Посочените явления привличат вниманието на изследвачите, но за тях по навик продължава да се говори като за "прояви на разговорност" или за "използване на разговорни елементи" в публицистичния стил (Стойнева, 1991), без да се търси по-задълбоченото им и цялостно осмисляне.

Настоящата работа си поставя за цел да изследва различните аспекти на този процес като една цялостна промяна в комуникативната стратегия на съвременните масмедии и особено на всекидневния печат. Представителни за нея се оказват не само и не толкова аудио-визуалните комуникационни средства (поради официалния им държавен характер), а най-вече пресата, и то не официозите, а "жълтеещите" "независими" ежедневници като "24 часа", "Ранно утро", "Нощен труд" и др. Затова ще илюстрираме наблюденията си предимно с материал от тях, въпреки че процесите имат по-широк обхват и по-сложна динамика.

Сложността и многоаспектността на понятието "разговорност" е многократно изтъквана от различни автори – наши и чужди. Всички те обръщат внимание на неговата двойствена същност и проявление – като основна характеристика на разговорната реч, реализираща се в сферата на всекидневното общуване, от една страна, и като цял комплекс от стилистични черти, поставени във функционално различна комуникативна среда, от друга. Ф. Мико например определя разговорността като "общата експресивна структура на текста в личната, неофициална сфера на комуникация, с помощта на която се реализира всекидневното общуване" (Мико, 1988, с. 234). Същевременно той отбелязва, че в стилистичен план разговорността "не е просто експресивно качество, а обхваща различни частни изрази явления" и "с разговорност в това разбиране се отличават разговорни средства, употребени не в разговорния стил, а поставени в друга експресивна среда или функциониращи на фона на тази среда" (Мико, 1988, с. 239).

Според него в този случай естествено става дума за "типични елементи, използвани само в разговорния стил" (Мико, 1988), но Цв. Николова допълва, че към тях "можем да прибавим и някои неутрални думи и изрази, схващани или маркирани като разговорни поради по-високата им честота на употреба именно в разговорната реч спрямо съответните техни синоними с доказано по-висока честота на употреба в писмените (книжовните) стилове" (Николова, 1991, с. 55).

От своя страна и Ян Босак говори за разбирането на разговорността в по-тесен и по-широк смисъл и посочва друг негов аспект: "при по-тясното ѝ разбиране ние разглеждаме конкуренцията на разговорните явления като проява на синхронната динамика на равнище езикови изразни средства, а в по-широк смисъл – като конкуренция на равнището на комуникативните образувания на езика" (Босак, 1988, с. 246). От тази гледна точка разговорността се схваща не само като "стилистична оценка на езикови изразни средства..., но преди всичко като динамичен експресивен фактор на целия езиков комплекс" (Босак, 1988). В този смисъл разговорността в съвременната ни преса и в останалите средства за масова комуникация представлява не хаотично нахлуване на "елементи", а целенасочена комуникативна стратегия, мотивирана от новите им функции и задачи в демократичното общество. А тези задачи са не просто "свеждането" на информация, а наред с нея и преди нея на възгледи, идеи, оценки отгоре надолу, а формирането на обществено мнение, без което не може да функционира гражданското общество. Това мнение и отношение в нашите условия е скептично, прагматично, иронично, като правило "опозиционно" и най-често негативистично, т. е. по самата си същност неофициално. С оглед на посочените цели се търси последователното доближаване на писмения публицистичен текст до комуникативната природа на разговорната реч в една функционално различна среда. Или както отбелязва Цв. Николова: "Днешният публицист се стреми към по-близък, по-интимен контакт с читателите си. Чрез

съзнателно, нарочно привнасяне на "разговорност", на разговорно маркирани елементи се проявява стремежът не само да се руши официалността, стереотипът и вестникарският шаблон, но и да се скъси дистанцията, авторът да се доближи до неофициалното човешко общуване с цел да спечели читателски симпатии за собствената си позиция." (Николова, 1991, с. 55/56).

Сред водещите комуникативни характеристики на разговорността различните автори посочват различен брой признаци, но са повече или по-малко единодушни по отношение на спонтанния ѝ, непринуден характер, диалогичността, неофициалността и силната ѝ ситуационна обусловеност и закрепеност (Земская, 1979, с. 240; Босак, 1988, с. 246; Дюлгерова, 1991, с. 62). Модерната преса целенасочено се опитва да се доближи именно до тези параметри, а където е невъзможно да ги замени с функционално равностойни за своята комуникативна среда, като използва за това различни стилистични средства и комуникативни механизми. Ще се опитаме да посочим някои от тях.

Най-съществената ситуационна особеност на разговорната реч е спонтанността ѝ, предварителната неподготвеност на речевата изява, на участниците в нея и оттук непосредствеността, емоционалната наситеност и вторичната необработеност на продуцираното съобщение. Точно тези особености са неуподобими в един писмен текст и графичните средства на печата (като големи заглавия, различни шрифтове, снимков материал и артистичната разхвърляност на някои издания) не могат да ги заменят. Много повече (но не напълно) могат да се доближат до тях предаванията "на живо" по радиото и телевизията, които не случайно са и най-популярни. Имитация на спонтанна речева изява се търси в някои заглавия – възклицания или въпроси като : "Расизъм в България?" (НТ, бр. 11, 1992), "Сбогом, генерале! Здравей, Стефане!" (НТ, бр. 34, 1992); или "Браво, Ваньо, браво, Костов!" ("Спектър"). Сигурно не случайно са и наименованията на телевизионни

предавания, вестници и списания като "Ку-ку", "Пардон" и "Ах, Мария!". Най-същественото доближаване до разговорната непосредственост обаче е в последователния стремеж на съвременния печат да се отърси от традиционното публицистично клише, да го разчупи и пародира, което понякога, а във в. "24 часа" по правило става за сметка на синтактични грапавини и словоредни абсурди. Ето някои примери: "Счупил си ключица Стефан Савов след бурен рок на млади години" (24 часа, 21.01.1992); или "Фиксирани цени ще определя кабинетът на неизвестен засега брой стоки и услуги, но с особено важно значение за жизненото равнище на населението и икономиката, съгласи се парламентарната Икономическа комисия." (24 часа, 13.02.1992); а също "Бойните действия срещу правителството в Либерия призовал да бъдат прекратени лидерът на Националния патриотичен фронт Чарлз Тейлър, който приканил своите поддръжници да спрат въоръжената съпротива, съобщи АПФ." (24 часа, 28.11.1991). В последния пример най-ясно личи как в опит да се разчупят традиционни клишета като "прекратявам бойни действия" и "призова лидерът на..." се е получило нещо недотам сполучливо.

Другата важна разговорна характеристика, която трудно се поддава на имитация в писмен текст, е диалогичността. Разбира се, и тук се търсят заместители и не е случаен огромният брой реплики, отговори, пояснения, уточнения, отзвuci, отворени писма и дори "романи (по-точно драми) с продължение", които пълнят съвременния печат и другите комуникационни средства. Повечето вестници създадоха специални колонки с цитати от други издания като например: "Проблясъци" ("24 часа"), "Дума" чете вестници", "Черно на бяло" ("Континент"), "Другите за нас" ("Култура") и т. н. Подобна е функцията и на някои добили печална известност рубрики като: "Всички сме грешни, господа" и "Ние пак сме тук" ("Дума"); "Червенотиквеничковчета" ("Демокрация"); "Възход и падение", "Риформата" и "Текущи скандали

(ритници)" ("24 часа"), които едва ли е най-точно да наречем задявки.

За разлика от спонтаността и диалогичността неофициалността е характеристика, която се реализира в писмен текст и на нея се пада централна роля в целенасоченото приближаване на съвременния печат до комуникативните механизми на разговорната реч. Най-ярък израз на този стремеж към "скъсяване на дистанцията" е клюкарско-ироничното, насмешливо-скептично и некоректно отношение към факти, събития, институции и личности, типично за съвременния "жълтеец" печат. То се проявява в целия спектър от сензационността до интимниченето, през различните степени на хумора до пародията. На вестникарското поле се простира от заглавията на издания като "Психо", "Анти", "Врабец", през остроумните рубрики на в-к "24 часа" "Риформата", "Страхотии", "Отличници", "Меле", "Далавера", "Комшулук", "Челен опит" и др., крещи от заглавия и подзаглавия с различен калибър и достига до най-кратките информационни жанрове. В езиково отношение се реализира на всички равнища като естествено за един писмен текст най-голямо е разнообразието от лексикалните и синтактични средства, маркирани като неофициални. Многократно нараства честотата на разговорно-просторечните лексикални и фразеологични единици, а също на диалектизмите, жаргонизмите, вулгаризмите и особено табуираните до неотдавна турцизми с типичния за тях пейоративен, снижаващ и пародиращ ефект. Ето няколко примера, които ще илюстрират не само разнородността, но и многофункционалността на подобни похвати: "Продев удари тълпан за национална стачка" (РУ, 11.05.1992); "Трима десиденти ще си хортуват в София – Вацлав Хавел, Блага Димитрова и Желю Желев." (НТ, 6-7.04.1992); "Ченгета от цял свят ще превземат резиденцията на Тодор Живков, за да обсъждат свои си работи с бившия шеф на ЦРУ." (пак там); "Конференцията на СДС в края на седмицата ще оправдае очакванията за голяма дандания." (пак там); "Баш майстори

оказионализми, неологизми, каламбури, активизира се богата образност. Взаимодействието на целия комплекс от похвати и резултатите от него ще се опитаме да проследим само в един пасаж от т. нар. "Отворено писмо до г-н Желю Желев от група български полуинтелектуалци..." : "Понеже сме *малко полуинтелектуалци*, г-н Желев, ние *някак си* не разбираме как така *Владо* е още *зад решетките*, а *юнаците*, *що извъртяха* цялия *демографски експеримент*, се *радват* спокойно на *живота*." (24 ч., 21. 01. 1992). Както се вижда стилистично маркираните единици не са изолирани в текста, а са толкова многобройни, че почти го насищат. Това също е типична черта за някои издания и постепенно се превръща в своеобразен "жълт" стандарт. Ефектът се получава не от единичните появи, а от натрупването, преплитането, контраста и сложното взаимно допълване на стилистични средства от различни езикови равнища, сред които разговорните са най-многобройни, но не единствени. Същността на процеса е в целенасоченото рушене на един тип стандарти (традиционно-публицистичните) чрез наслагването върху тях на други (битово-разговорните), които ги дешаблонизират, иронизират и пародират в собствената им функционална среда. Резултатът е конкуренция и взаимопроникване на двете комуникативни системи, което създава нов тип функционални отношения помежду им.

Измененията са уловими и на статистическо равнище – нараства честотата не само на стилистично маркираните (предимно лексикални и синтактични) единици, но и на някои на пръв поглед неутрални логико-граматически средства, които изграждат основата на модерния вестникарски стандарт. Това са всъщност стандарти от водещи западни образци (друг е въпросът от кои точно), към които новата ни преса целенасочено, но избирателно се стреми. Те бяха и първите, които се въведоха – например повишената глаголна честота, особено в заглавията, или субективният словоред "рема-тема", който за новинарските емисии и за кратките информационни жанрове е нормативен. В експресивно-оценъчен план строгият

и суховат обективизъм се заменя с по-разнообразни емоционални отсенки, предимно в спектъра на скептицизма. Във връзка с това и за разлика от по-ранните стандарти многократно се разширява полето на приложение на преизказването с неговите по-богати експресивни възможности. При това обаче, очевидно в съответствие с водещото отношение, което се култивира, то се употребява предимно в позиции на неутрализация, т. е. във функциите на т. нар. "недоверчив модус". Примерите са толкова многобройни, че тук е невъзможно да ги привеждаме.

В заключение ще набележим само някои от предполагаемите резултати от протичащите процеси. В ход е изграждането на нов вестникарски стандарт, който има всички шансове да се наложи. Той е по-динамичен, агресивен, емоционално и експресивно наситен, максимално доближен до естествените параметри на разговорната реч и в този смисъл по-ефективен като манипулационен инструмент. Чрез него се моделира обществено мнение скептично, иронично, критично, в основата си негативистично и в значителна степен емоционално неангажирано и неотговорно (не искам да кажа безотговорно) към събития, факти, идеи, личности и институции. Едно обществено мнение, което поне на повърхността така осезателно ни липсваше през изминалите години, но очевидно ще ни бъде в излишък през следващите. Това има както своите плюсове, така и своите минуси за демокрацията. В лингвистичен план по-голямата близост на новия вестникарски стандарт до разговорната практика ще му позволява по-чувствително да ѝ влияе и да налага в различни комуникативни сфери (включително и в официалните) своите не винаги достойни за подражание модели. Изкушавам се да подкрепя това свое твърдение с някои примери от "любимия на цял народ" "вестник с най-внушителен тираж": "Правителството *май ще извърти* поредния данъчен номер на частника..." (24 ч., 17.02.1992) или "Н. Василев *изръси* И. Костов със 140 милиона за стипендии" (24 ч., 04.02.1992), а също "Г-н Костов изглежда пак *тегли един ритник* на частния сектор..." (24 ч.,

24.01.1992). Съждения като горните несъмнено ще обогатяват не само икономическата, но и езиковата култура на подрастващите и най-вече писмената култура, която без друго е предмет на особени грижи. В такава среда пък ще се формират бъдещите ни журналисти и въобще интелектуалци, които ще ни радват или стряскат със своите речеве изяви не единствено от страниците на печата. Затова си струва да им обърнем повече внимание сега.

ЛИТЕРАТУРА

Босак, 1988: Босак, Я. Разговорность как динамический фактор. Новое в зарубежной лингвистике. XX. М., "Прогресс", 1988.

В. Търново, 1991: Проблеми на българската разговорна реч. Велико Търново, 1991.

Дюлгерова, 1991: Дюлгерова, Г. Многоаспектност на разговорността в съвременния български език. Проблеми на българската разговорна реч. Велико Търново, 1991.

Земская, 1979: Земская, Е. А. Русская разговорная речь. Лингвистический анализ и проблемы обучения. М., 1979.

Мико, 1988: Мико, Ф. Характер разговорности и разговорного стиля. Новое в зарубежной лингвистике. XX. М., "Прогресс", 1988.

Николова, 1991: Николова, Цв. Критерии за дефиниране на понятието "разговорност". Проблеми на българската разговорна реч. Велико Търново, 1991.

Попова, 1980: Попова, В. За разговорната реч и нейната норма. Проблеми на езиковата култура. С., 1980.

Стойнева, 1991: Стойнева, М. Разговорни елементи в публицистичния стил. Проблеми на българската разговорна реч. Велико Търново, 1991.

Използвани съкращения при цитирането:

24 ч. – вестник "24 часа"

НТ – вестник "Нощен труд"

РУ – вестник "Ранно утро"